

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

Ιστορία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας 1300-1839

Ενότητα 6: Ο οίκος των Οθωμανών

Ελένη Γκαρά

Επίκουρη Καθηγήτρια

Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας

Μυτιλήνη, 2014

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Πίνακας περιεχομένων

1. Στόχοι ενότητας	4
2. Περιεχόμενο ενότητας	4
3. Δυναστεία και διαδοχή	5
3.1 Ρόλος της οθωμανικής δυναστείας	5
3.2 Σουλτανική διαδοχή.....	5
3.3 Γαμήλιες στρατηγικές.....	7
4. Παλάτι και χαρέμι	9
4.1 Παλάτι	9
4.2 Χαρέμι.....	9
5. Επιλεγμένη βιβλιογραφία	11

1. Στόχοι ενότητας

- Να γίνει κατανοητός ο ρόλος της οθωμανικής δυναστείας για την ίδια την ύπαρξη της αυτοκρατορίας.
- Να παρουσιαστούν οι εξελίξεις στον τρόπο αναπαραγωγής της δυναστείας και στους κανόνες διαδοχής.
- Να γίνει κατανοητός ο πολυσχιδής χαρακτήρας του σουλτανικού παλατιού και του χαρεμιού.

2. Περιεχόμενο ενότητας

- Δυναστεία και διαδοχή: Ρόλος της οθωμανικής δυναστείας και στρατηγικές αναπαραγωγής και διατήρησής της στην εξουσία.
- Παλάτι και χαρέμι: Οργάνωση και ρόλος του σουλτανικού παλατιού, του χαρεμιού και γενικότερα της οθωμανικής αυλής.

3. Δυναστεία και διαδοχή

3.1 Ρόλος της οθωμανικής δυναστείας

Όπως δείχνει η απουσία αμφισβήτησης της οθωμανικής δυναστείας από άλλες επιφανείς οικογένειες και η ανυπαρξία οποιασδήποτε προσπάθειας να αντικατασταθεί από άλλη, παρά τους εντονότατους πολιτικούς φατριασμούς, η δυναστεία γινόταν αντιληπτή ως ο κατεξοχήν συνδετικός ιστός του κράτους: τυχόν εξάλειψη ή ανατροπή της θα οδηγούσε σε διάλυση της αυτοκρατορίας.

Ο ρόλος της δυναστείας ως συνδετικού ιστού αντανakλάται και στον τρόπο με τον οποίο εξελίχθηκε η διαδοχή των σουλτάνων (από τη διαδοχή αποκλείονταν οι πριγκίπισσες) στο πέρασμα των αιώνων.

3.2 Σουλτανική διαδοχή

Μέχρι τα μέσα του 16ου αι. όλοι οι πρίγκιπες θεωρούνταν ότι είχαν ίσα δικαιώματα στο θρόνο και σουλτάνος γινόταν ο κατά τεκμήριο ικανότερος γιος:

- Οι πρίγκιπες στέλνονταν ως κυβερνήτες ή/και ως στρατιωτικοί διοικητές στις επαρχίες, μαζί με τους παιδαγωγούς και τις μητέρες τους, έτσι ώστε να εκπαιδευτούν για το μελλοντικό τους αξίωμα.
- Μετά το θάνατο του πατέρα τους ακολουθούσαν μηχανορραφίες και ελιγμοί για την εξουσία: όποιος πρίγκιπας έφθανε πρώτος στην πρωτεύουσα και κέρδιζε την αναγνώριση της αυλής και των αυτοκρατορικών στρατευμάτων ανέβαινε στο θρόνο.

Το σύστημα αυτό οδηγούσε σε εμφύλιες συγκρούσεις μεταξύ των πριγκίπων και των υποστηρικτών τους, με αποτέλεσμα να διακυβεύεται η ενότητα της αυτοκρατορίας. Στην προσπάθεια να ξεπεραστεί το πρόβλημα διαμορφώθηκαν σαφείς κανόνες διαδοχής:

- Β' μισό 16ου αι.: Διαδοχή από τον πρωτότοκο γιο: Μόνο ο πρωτότοκος στελνόταν ως κυβερνήτης επαρχίας, ώστε να εκπαιδευτεί κατάλληλα για το σουλτανικό αξίωμα.
- 1617 και εξής: Διαδοχή από το εκάστοτε πρεσβύτερο άρρεν μέλος της δυναστείας, με αποτέλεσμα το αξίωμα να πηγαίνει κατά κανόνα από θείο σε ανιψιό και από αδελφό σε αδελφό (βλ. πίνακα). Το σύστημα αυτό συνδυάστηκε με το τέλος της ανάθεσης διοικητικών καθηκόντων σε πρίγκιπες. Έκτοτε η εκπαίδευσή τους γινόταν στο παλάτι.

Για να αποσοβηθεί το ενδεχόμενο κάποιος πρίγκιπας να συσπειρώσει οπαδούς και να απειλήσει τον εκάστοτε σουλτάνο, οι κανόνες διαδοχής συνδυάστηκαν με πρακτικές περιορισμού των διαδόχων στο μέγιστο δυνατό βαθμό:

- Πρακτική αδελφοκτονίας (περ. 1450-1650): Κατά την ενθρόνισή του ο νέος σουλτάνος εκτελούσε τους αδελφούς του.
- Πρακτική περιορισμού των πριγκίπων (από τις αρχές του 17ου αι.): Από το 1622 οι πρίγκιπες ζούσαν περιορισμένοι σε ιδιαίτερα διαμερίσματα στα ενδότερα του παλατιού («χρυσό κλουβί»), μακριά από κοινή θέα και υπό την επίβλεψη του σουλτάνου, χωρίς να έχουν δικαίωμα τεκνοποιίας. Παιδιά δικαιούνταν να αποκτήσει μόνο ο εκάστοτε σουλτάνος.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Η πρακτική της αδελφοκτονίας δεν έγινε ποτέ αποδεκτή, παρόλο που γίνονταν κατανοητή ως αναγκαία για την ενότητα του κράτους. Αποφασιστικό ρόλο στην εγκατάλειψή της έπαιξε το ότι:

- κατά την ενθρόνιση του Μεχμέτ Γ΄ (1595) εκτελέστηκαν οι 19 ανήλικοι αδελφοί του, πράγμα που συγκλόνησε την κοινή γνώμη,
- διακυβευόταν η ίδια η επιβίωση της δυναστείας, αν κάτι πήγαινε στραβά (παρ' ολίγο να συμβεί αυτό τη δεκαετία του 1640).

Σουλτανική διαδοχή, 1413-1808

<u>ΣΟΥΛΤΑΝΟΣ</u>	<u>ΕΤΟΣ ΕΝΘΡΟΝΙΣΗΣ</u>	<u>ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟΝ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΟ</u>
Μεχμέτ Α΄	1413	γιος
Μουράτ Β΄	1421, ξανά 1446	γιος
Μεχμέτ Β΄	1444, ξανά 1451	γιος
Βαγιαζήτ Β΄	1481	γιος
Σελίμ Α΄	1512	γιος
Σουλεϊμάν	1520	γιος
Σελίμ Β΄	1566	γιος
Μουράτ Γ΄	1574	γιος
Μεχμέτ Γ΄	1595	γιος
Αχμέτ Α΄	1603	γιος

Μουσταφά Α΄	1617, ξανά 1622	αδελφός
Οσμάν Β΄	1618	ανιψιός
Μουράτ Δ΄	1623	αδελφός
Ιμπραήμ	1640	αδελφός
Μεχμέτ Δ΄	1648	γιος
Σουλεϊμάν Β΄	1687	αδελφός
Αχμέτ Β΄	1691	αδελφός
Μουσταφά Β΄	1695	ανιψιός
Αχμέτ Γ΄	1703	αδελφός
Μαχμούτ Α΄	1730	ανιψιός
Οσμάν Γ΄	1754	αδελφός
Μουσταφά Γ΄	1757	εξάδελφος
Αμπντουλχαμίτ Α΄	1774	αδελφός
Σελίμ Γ΄	1789	ανιψιός
Μουσταφά Δ΄	1807	εξάδελφος
Μαχμούτ Β΄	1808	αδελφός

3.3 Γαμήλιες στρατηγικές

Μέχρι τα τέλη του 15ου αι. οι σουλτάνοι και οι πρίγκιπες (σύμφωνα με τον ισλαμικό νόμο μπορούσαν να έχουν έως 4 νόμιμες συζύγους) παντρεύονται για πολιτικούς λόγους με:

- κόρες ισχυρών οθωμανικών οικογενειών,
- πριγκίπισσες άλλων δυναστειών, συχνά χριστιανές.

Στους επόμενους αιώνες ελάχιστοι σουλτάνοι συνήψαν νόμιμους γάμους. Η αναπαραγωγή της δυναστείας εξασφαλιζόταν από τις σκλάβες που ανατρέφονταν στο παλάτι, μεταξύ των οποίων ο σουλτάνος επέλεγε τις ευνοούμενές του.

- Νομικά δεν υπήρχε κώλυμα, καθώς ο ισλαμικός νόμος δίνει τα ίδια δικαιώματα στα παιδιά που έχουν γεννηθεί από σκλάβες.

- Κατά κανόνα οι εκάστοτε ευνοούμενες σταματούσαν να έχουν σχέσεις με το σουλτάνο μετά τη γέννηση αγοριού, ώστε να ελαχιστοποιηθεί ο κίνδυνος δύο αμφιθαλείς αδελφοί να έρθουν σε σύγκρουση για την εξουσία.

Οι γυναίκες του σουλτανικού νοικοκυριού (πριγκίπισσες, σκλάβες που ανατρέφονταν στο παλάτι) χρησιμοποιούνταν για τη σύσφιξη των σχέσεων με τους αξιωματούχους:

- Οι πριγκίπισσες της δυναστείας παντρεύονταν με υψηλούς αξιωματούχους, ιδίως τους εκάστοτε μεγάλους βεζίρηδες, έτσι ώστε η άμεση συγγενική σχέση με το σουλτάνο να ενισχύσει τη νομιμοφροσύνη και την αφοσίωση, αλλά και τη νομιμοποίηση των υψηλών κυβερνητικών στελεχών.
- Σκλάβες μεγαλωμένες στο παλάτι παντρεύονταν με στρατιωτικούς και άλλους αξιωματούχους (τον 18ο αι. και με επαρχιακούς προκρίτους).

-

4. Παλάτι και χαρέμι

Η έδρα της κεντρικής διοίκησης της αυτοκρατορίας βρισκόταν στην πρωτεύουσα, την Κωνσταντινούπολη (παλαιότερες πρωτεύουσες: Προύσα, Αδριανούπολη). Έδρα της κυβέρνησης ήταν αρχικά το παλάτι του σουλτάνου και από τα μέσα του 17ου αι. το μέγαρο του μεγάλου βεζίρη.

4.1 Παλάτι

Το σουλτανικό παλάτι δεν ήταν μόνο ιδιωτική κατοικία του σουλτάνου, αλλά και έδρα της κυβέρνησης (μέχρι τα μέσα του 17ου αι.), καθώς και χώρος εκπαίδευσης μελλοντικών στρατιωτικών και διοικητικών αξιωματούχων.

Ο καθαυτό χώρος του παλατιού (*σαράι*) αποτελούνταν από κτιριακά συγκροτήματα χτισμένα γύρω από τρεις κεντρικές αυλές, προσβάσιμες από αντίστοιχες πύλες:

- Η «αυτοκρατορική πύλη» έδινε πρόσβαση στην πρώτη αυλή, που ήταν ελεύθερη σε όλους και στέγαζε δευτερεύουσες υπηρεσίες.
- Η «πύλη του χαιρετισμού» έδινε πρόσβαση στη δεύτερη αυλή. Εδώ η πρόσβαση ήταν ελεγχόμενη και επιτρεπόταν μόνο στους κυβερνητικούς αξιωματούχους και όσους είχαν βάσιμο λόγο παρουσίας. Στο χώρο αυτό βρίσκονταν:
 - η αίθουσα του αυτοκρατορικού συμβουλίου, η καθαυτό έδρα της κυβέρνησης (ως τα μέσα του 17ου αι.), με τον «πύργο της δικαιοσύνης», απ' όπου ο σουλτάνος μπορούσε να επιβλέπει τις συνεδριάσεις του συμβουλίου,
 - η αίθουσα του θρόνου, όπου ο σουλτάνος δεχόταν σε ακροάσεις αξιωματούχους και πρεσβευτές.
- Η «πύλη της ευτυχίας» έδινε πρόσβαση στην τρίτη αυλή, όπου επιτρεπόταν η είσοδος μόνο στα μέλη του σουλτανικού νοικοκυριού (σκλάβοι του σουλτάνου, εκπαιδευμένοι στις παλατιανές σχολές).

Υπεύθυνος για την επίβλεψη των υπηρεσιών και της λειτουργίας του παλατιού ήταν ο λευκός αρχιευνούχος.

4.2 Χαρέμι

Ο χώρος του παλατιού που στέγαζε την ιδιωτική κατοικία του σουλτάνου και της οικογένειάς του ήταν το *χαρέμι*. Κατά την ενθρόνιση νέου σουλτάνου η οικογένεια του προηγούμενου μετακόμιζε σε άλλο μέγαρο (παλιό παλάτι).

Το χαρέμι, εκτός από την οικογένεια του σουλτάνου, στέγαζε σκλάβες κοπέλες, κάποιες από τις οποίες θα γίνονταν σουλτανικές παλλακίδες ή σύζυγοι, ενώ άλλες (οι περισσότερες) προορίζονταν να παντρευτούν οθωμανούς αξιωματούχους:

- Οι σκλάβες μορφώνονταν και εκπαιδεύονταν σε διάφορες τέχνες, που θεωρείτο ότι άρμοζαν σε μελλοντικές βασιλομήτορες και εν γένει κυρίες της υψηλής κοινωνίας. Η εκπαίδευσή τους ακολουθούσε τα συντεχνιακά πρότυπα μαθητείας.
- Οι σουλτανικές παλλακίδες επιλέγονταν μεταξύ των κοριτσιών που είχαν ολοκληρώσει την εκπαίδευσή τους.

Το χαρέμι βρισκόταν υπό τον έλεγχο της βασιλομήτορος (*βαλιντέ σουλτάνα*) και του μαύρου αρχιευνούχου, ο οποίος ενεργούσε ως πληρεξούσιός της. Η βαλιντέ σουλτάνα, το πιο κοντινό και έμπιστο πρόσωπο του σουλτάνου, έπαιζε πάντοτε σημαντικό, αν και συνήθως αφανή, ρόλο στα πολιτικά πράγματα.

Ιδιαίτερα ενεργό ρόλο έπαιξαν οι βαλιντέ σουλτάνες του α΄ μισού του 17ου αι., μια εποχή τεράστιας πολιτικής και δυναστικής κρίσης. Η σημαντικότερη ήταν η Κιοσέμ σουλτάν, μητέρα του Μουράτ Δ΄ (1623-40) και του Ιμπραήμ (1640-48), και γιαγιά του Μεχμέτ Δ΄ (1648-87), η οποία υπήρξε αντιβασίλισσα του ανήλικου σουλτάνου μεταξύ 1648-51.

5. Επιλεγμένη Βιβλιογραφία

Goffman, Daniel, *Η Οθωμανική Αυτοκρατορία και η πρώιμη νεότερη Ευρώπη: μια νέα προσέγγιση*, μτφρ. Σ. Αγάπιος, Αθήνα: Ενάλιος, 2007.

Imber, Colin, *The Ottoman Empire, 1300-1650: The structure of power*, Νέα Υόρκη: Palgrave Macmillan, 2002, İnalçık, Halil, *Η Οθωμανική Αυτοκρατορία: η κλασική εποχή, 1300-1600*, μτφρ. Μ. Κοκολάκης, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 1995.

İnalçık, Halil, *Η Οθωμανική Αυτοκρατορία: η κλασική εποχή, 1300-1600*, μτφρ. Μ. Κοκολάκης, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 1995.

Peirce, Leslie, *The imperial harem: women and sovereignty in the Ottoman Empire*, Οξφόρδη: Oxford University Press, 1993.

Quataert, Donald, *Η Οθωμανική Αυτοκρατορία: οι τελευταίοι αιώνες 1700-1922*, μτφρ. Μ. Σαρηγιάννης, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2006.